

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

TŰNŐDÉS NÉMETH MIHÁLY SZERELMES PANNONI PANOPTIKUMÁRÓL

Németh Mihály sárvári szobrász mester urat nem ismerem személyesen. Alkotásaira is csak idősebb fejjel figyeltem föl, holott pápai tanárom, Heitler László jelentős művészettörténeti esszét, sőt fontos könyvet is írt róla. Heitler tanár úr még középiskolás koromban jelentette meg a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatánál a Németh Mihályról szóló első kismonográfiát.

Tapolcán úgy olvastam föl avatóbeszédet Marton László *Négy évszak* című szoborcsoportja előtt, hogy Németh *Négy évszak* című kompozíciójának négy nőalakjáról még esztendőkkal később se volt reprodukcióm, se tudásom. (Röstellem.) Pedig az archetipikus jelenetet, az esztendőt (s egyben az emberi életutat) megjelenítő figurákkal mind a tapolcai, mind a sárvári művész remekművet formált, és öntetett ki bronzból: négy, az évkör előrehaladásával egyre idősödő, s egyre több ruhát viselő nőalakot. (Mindkét dunántúli szobrászra egyformán hatással volt pályája elején Rodin erőteljes naturalizmusa és szépség-tisztelete.) Németh Mihály Martonnál évtizedekkel előbb készítette nőalakjait. Míg Marton László az ezerkilencszázkilencvenes években kizárólag négy személyben gondolkodott, addig Németh Mihály már a hatvanas években ki is állította szoborcsoportját. Németh Mihály az *Ősz* című allegóriát Martontól eltérően úgy állította be, hogy annak bal vállára egy kisgyermeket is álmódott. Az érett asszony így némileg Madonna-szerepbe került. A *Tél* megtestesítője az öregkor kapujában Tapolcán és Sárváron is fázón összehúzza magán redőződő ruháját. Megkapóan pontosan és szépen írt Németh Mihály kompozíciójáról Szij Rezső a *Művészet* 1966. évfolyamának júniusi számában: „A természet négy évszakára utaló női alakjait nem-

Marton László tapolcai *Négy évszak*-szobrai (A szerző felvétele)

csak tematikai jegyekkel közelíti a jelentéshez, hanem a felület kiképzésével is. A *Tavaszt* fiatal szerelmes lány jelenti, a *Nyár* a beteljesült szerelem, érettebb szakasza az életkornak (várandós anya), az *Ősz* a gyümölcs, a megérkezett gyermek az anyja karján (anya gyerekeivel), a *Tél* az öregség jelképe, a kendő mögül kinéző arcon a szemek búcsúznak az élettől (öregasszony).”

A nő, az anyaság, a szép test, mint az egész létezés helyeslése, igenlése, egyszerűen: legitimációja – elejétől fogva fő témája, ihlető motívuma Németh Mihály szobrászművészetének. Pályája kezdetén, majd második szakaszában, a hatvanas években is, csak szobrainak mérete változott. Az addig megörökített lány-mozdulatokat követően Németh Mihály az anyaság még humánusabb, még inkább eszményekkel telített pillanatait ragadta meg. Ha irodalmi párhuzamot keresek, Nadányi Zoltánra tudok gondolni, akinek nincsen olyan költeménye, amely ne a Nőhöz szólna. Mégpedig: szerelmesen. Nadányinak és Németh Mihálynak éppúgy több tárgynál és témánál a női test, ahogy a költő számára e hazai táj sem lehetett csak térkép.

Női alak a Balaton, az a Bakony is.

A szülővárosban található köztéri munkája egy emberpárt ábrázol, de a címe: *Rába és Gyöngyös*.

Nem csupán a Dunántúlon, hanem a latin kultúrát befogadó európai tájakon – szinte valamennyi városnak nőnemű nevet adtak lakói. Vienna, Savaria, Arrabona... (A rómaiak is úgy örökölték a görög kultúrától ezt a képzetet, hogy a városok, amelyek közül természetesen az első helyen Athén szerepelt először – Athéné istennő oltalma és hatalma alatt állnak.) Városok vagy akár folyók így válnak eggyé védelmezőikkel, a nőalakokkal akár, akikhez a tájon élők már hasonlíthatják, hasonlónak is vélhetik településüket vagy valamely közeli természeti jelenséget. Kormos István például öregasszonynak látta a Dunát (feltehetően az őt felnevelő nagymamája, idős keresztanyja miatt is): paraszt öregasszonynak. Elérhetetlen szagos-ékszeres úrilánynak a Loire-t, annak még világibb néjének a Szajnát, elvarázsolt tündérnek Federico Garcia Lorca Guadalquivért, sokgyerekes anyának a Névát, legszebb szirénnek az Indravatit. S hadd idézzem, hogyan szólt az ezerkilencszázhetvenes évek első feléből (*Folyók* című versében) a Rábáról és a Rábcáról:

Márkos RÁBA:
törökmézet árultál a győri piacon;
nem kellett édességed,
csak kontyod bámultam:
füzfáidat.

RÁBCA:
kosztbaadott, csepűhajú lelenc,
kisebbségi érzésekkel,
s oktalan öntudattal teli;
szeretetre vágó gyerek lány.

Nem csoda, hogy a sárvári Németh Mihály szintén a városok, hegységek és folyók tulajdonságait, különböző vagy rokoni jellemét ragadta meg azok allegorikussá tett, antropomorfizált alakjaiban.

Németh Mihály: Tavasz, Nyár, Ősz, Tél (Benkő Sándor felvételei)

Mennyi kifaragott női és lányalak gyűlt addig is össze! Például: *Nő lanttal*, *Vetkőző*, *Vásárhelyi anya*, *Csillagnéző*, *Írókázó*... Mennyi ihletett anya-ábrázolás: *Anya gyermekkel*, *Anyaság I.*, *Anyaság II.*, *Anyaság III.* Ezekről a szobrokról Heitler László készítette a fotókat a Németh Mihály-monográfiájába. A pápai festőművész és művészettörténész emígy látta Németh Mihály kedves témaválasztását: „A Vásárhelyi anya földre görnyedő, testéből építményt képező mozdulattal szoptatja gondtalanul táplálkozó gyermekét. Az *Anyaság I.* című kompozícióban a jóllakott gyermek mint bölcsőben fekszik elszenderült anyja testének öb-

Németh Mihály szobrászművész (Benkő Sándor felvétele)

leben. Széttárt karjai, födetlen teste, felemelt lábai kifejezik a békesség, a biztonság és nyugodtság érzését, az anya ölelő mozdulata pedig az örökös védelem megjelenítője.” Nem csupán az anyákat, hanem magát a dunántúli dombokat is ilyen ölebe kapó, dajkáló, óvó földrajzi formáknak, élő testeknek látta Illyés Gyula. Nem kicsit lírai hangot kellett ennek érzékeltetésére a művészettörténésznek is megütnie, Németh szobrának anya-képeit Heitler László is csak költői képekkel tudta láttatni velünk.

A női test szépsége, az anyaság dicsérete a művészetben morális gesztus és tett is körünkben a nőiség és anyaság értékét megkérdőjelezni igyekezett modernitás, a divat, a szórakoztatóipar ellenében. Miközben egyre nyilvánvalóbban hiányzik a XXI. századnak mindaz az oltalom, érzelmi magabiztosság, a létezésnek értelmet adó cél, mely a magához vonzó örök nő nélkül elképzelhetetlen. Németh Mihály mezítelen testű lányai, anyái, finoman redőzött, testük hajlataihoz tapadó ruhájú női az ó-egyiptomi ábrázolások időtlenségével ajándékozzák meg a nézőiket, akiktől biztos számíthat az érzékiségből nyomban fakadó hálára, aminek semmi köze sincsen a sexushoz.

Többen írtak jó kritikát, értő és dicsérő szokat Németh Mihály szobrairól. Hadd hivatkozzam Ritly Valéria soraira, aki a szombathelyi Savaria és a budapesti Ernst Múzeum által (1966-ban) kiadott katalógusban publikálta laudációját: „... a drapériák hangsúlyozta nőalakok és melankolikus szelídségű fejek magától értetődő belső derűje a nyugalom, az emelkedettség, a szinte fenséges emberi áhítat kifejezői... A kő külsődleges megmunkálása... háttérbe szorul az érzések kifejezésének elsődlegessége mögött...” Hadd utaljak Egri Mária dicsérő szavára. Az *Anya gyerekekkel* című művet, ugyanabból az 1966-os esztendőből, Németh Mihály „koncentrált gondolatiságú, főnézetre sűrített kompozíciós módszere addigi csúcса”-nak tartotta. Ám hadd térjek vissza Szij Rezső tanulmányára még egy idézet erejéig:

„Néhány állatábrázolástól (*Bivalyok, Baromfiak*) eltekintve, amelyek nagyrészt reliefek, lemezdomborítások, egyetlen tárgya maga az ember, ezen belül is elsősorban az asszony, az édesanya. Szándékosan írom így s nem mondom azt, hogy nő, mert Németh Mihály ábrázolása Veres Péter figyelemre méltó megállapítását igazolja: a nő nemi fogalom, ebben a szóban alábecsülés rejlik, szexuális kapcsolatok tárgyává való lefokozás. A magyar nyelv azt mondja: ángyomasszony, hűgomasszony, nénémasszony, ifiasszony, öregasszony, özvegyasszony, aztán gyereklány, fölött lány, menyasszony, menyecske, feleség és így tovább. S nem föltűnő-e Németh Mihály szobrain a nőiségnek ez a mély tisztelete, hogy tudniillik sehol egy frivol mozdulat, sehol egy kétértelmű póz! Íme, lehet aktot ábrázolni művészi szinten, erkölcsi felelősségtudat, azaz közösségi tudat birtokában is. S ha nézem Németh Mihály asszonyait, fiatalokat, öregeket, nemcsak a formai kifejezés fölött érzek örömet, hanem a felgyűlt tisztelet is szót kér a szobrokban ábrázolt várandós asszonyok, szoptató édesanyák, egyszóval az élet szülőanyja iránt. S hogy művészt ennyire foglalkoztasson ez a téma, riasztóan gyermektelenülő társadalmunk számára bizonyára figyelmeztetés is a részéről...”

Szij Rezső summázása, Németh Mihály szobrainak kvintesszenciája jótányit sem veszített esztétikai sőt történelmi igazságából. Tűnődésre kényszerít, hiszen az 1960-as évek közepén is már – olvashatjuk – égető gondnak számított az a társadalmi jelenség, amit sokféle néven neveztünk, s miről kezdetben Fekete Gyula érvelt bölcsen, majd egyre indulatosabban, a gyermekfogyásra figyelmeztetett, a jövőnk felélésére a demográfiai huppanásban. Mára kiderült, neki volt igaza. S azok is elismerik, akik eretnek, inkorrekt, fölösleges és káros indulatokat gerjesztő megnyilatkozásnak tartották felelős megszólalásait, aggodalmait. Szij Rezső művészettörténész Németh Mihályról szóló bekezdése nem véletlenül bizonyult jövőbe, máig hatoló és látó szövegnek Veres Péter és Fekete Gyula felelősségvállalásai mellől. Reménykeltő, hogy Németh Mihály szobrai azóta is jótállnak az eszményért, azért a humánusért, amit éppen az írók képviseltek. (Ditirambusokkal a nőkhez.) Napjainkban látjuk, milyen jelentős csorbát szenved a nőtisztelet, sőt Európában mind többször fenyegeti őket erőszak legsajátabb-legszemélyesebb testi épségükben. Németh Mihály szobraira pillantva Nagy László verssorai jutnak eszembe: „*fegyverek közt érvelünk mi / az Énekek énekével*”.

S még valami, a példa, ami tán önmagában is a kortünetek ellen való orvosság lehet: Németh Mihály, tudjuk, Sárváron született. A Nádasdy-vár titkait, freskóit és szobrait gyermekfővel megcsodálhatta, s azok bocsájtották útjára. Ő ezzel az útra indító élmény-tarisznyával vissza is ment Sárvárra. (Nem mellékesen, jelentős műveltséget gyűjtött össze, könyvének oldalain Márai, Cocteau, Jósika Miklós, Ady, Rodin, Donatello, Mestrovics, Medgyessy – mint egyik választott példakép –, Móricz, El Greco, Petőfi, Maillol köszönnek

rám. A kitáruló világról vall intellektusa, amely befelé válik egyre tágasabbá és egyetemesbé attól, hogy van origója, biztos viszonyítási pontja, amihez mindig ragaszkodhatott: „...ha Pestről jövök haza, még mindig gyerekes öröm fog el, ha Devecser után a felszálló vasutasok szájából meghallom az első nyakatekert vasi szavakat, és Celldömölk után már képtelen vagyok ülni maradni.”

A világban ismét földindulásszerűen emberek indultak meg ezer meg ezer kilométerekre otthonaiktól egy szerencsésebb létezés reményében. Láttuk. Látjuk most. Tán senki nem tart e mondatért demagógnak, mert hír nekem még az is, hogy van, aki ott él és alkot mindvégig, ahol megszületett. S így, ebben a Németh Mihály-i sorsmintában számomra nyilvánvalóan szakralitás rejlik.